

JRTR

JOURNAL OF RECREATION AND TOURISM RESEARCH
ISSN: 2148-5321

2012-2022 DÖNEMİNDE MUĞLA TURİZMİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

*A STUDY ON THE LOCATION OF MUĞLA TOURISM IN THE TURKISH ECONOMY
IN THE 2012-2022 PERIOD*

Nur ÇELİK İLAL ^a

Özet

Ülke ekonomilerinde etkinliği yüksek olan turizm sektöründe yıllar içerisinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler birçok çalışmada küresel anlamda ele alınmış ve ülkeler bazında verilerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Muğla, turizm ekonomisi bağlamında ele alınmıştır. Turizmin Dünya'daki ve Türkiye'deki mevcut durumuna ilişkin genel bilgiler verilerek, Muğla turizminin Türkiye ekonomisindeki yeri değerlendirilmiştir. Bu araştırmada, Muğla turizminin ekonomik açıdan istatistiksel verilerle değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma deseni benimsenen bu çalışmada, ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırma verileri 2012-2022 yıllarını kapsamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, Muğla sahip olduğu arz kaynakları ile Türkiye açısından önemli bir ekonomik girdi yaratma potansiyeline sahiptir. Turist sayısından ziyade turizm gelirlerinin artırılması noktasında yapılacak çalışmalar, Muğla açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Turizm Ekonomisi, Muğla Turizmi, Muğla

Abstract

The tourism sector, which has a high efficiency in national economies, has experienced great developments over the years. These developments have been addressed globally in many studies and have been tried to be revealed with data on a country-by-country basis. In this study, Muğla, one of the important tourism destinations of Turkey, will be discussed in the context of tourism economy. By giving general information about the current situation of tourism in the world and in Turkey, the place of Muğla tourism in the Turkish economy will be evaluated. In this study, it is aimed to evaluate Muğla tourism in economic terms with statistical data. In this study, which adopts a qualitative research design, secondary data sources were utilized. The research data covers the years 2012-2022. According to the findings, Muğla has the potential to create an important economic input for Turkey with its supply resources. Studies to be carried out to increase tourism revenues rather than the number of tourists is important for Muğla.

Keywords: Tourism, Tourism Economics, Tourism of Muğla, Muğla

Makele Geliş Tarihi: 03.08.2023 Makale Kabul Tarihi: 17.09.2023

Sorumlu Yazar (Corresponding Author): Nur ÇELİK İLAL (nurcelik@mu.edu.tr)

^a Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Muğla/Türkiye (nurcelik@mu.edu.tr), ORCID: 0000-0002-1170-4308

DOI:10.5281/zenodo.8393246

1. Giriş

Dünya GSYH'nin %10,3'ünü oluşturan ve istihdamın önemli bir bölümünü meydana getiren turizm sektörü dünyanın en önemli sektörlerinden biridir (World Tourism Organization, 2021). Turizmden elde edilen döviz gelirleri ödemeler bilançosu ve buna bağlı olarak dış ticaret açıkları ile mevcut bütçe açıklarının finanse edilmesine yardımcı olmaktadır (Bahar, 2022:1). Turizm emek yoğun bir sektör olarak, dünyada en fazla istihdam yaratan sektörlerden biri olarak görülmektedir (WTTC, 2021).

Turizm sektörü 2000'li yılların başından günümüze kadar büyük gelişmeler yaşamıştır. 1950 yılında 25,3 milyon olan turist sayısı ve 2,1 milyon dolar olan turizm geliri pandemi öncesi dönem yani 2019 yılına gelindiğinde, 1460 milyon kişiye, turizm gelirleri ise 1481 milyon dolara ulaşmıştır (World Tourism Organization, 2021). 1950 yılından 2019 yılına kadar turist sayısında %5670,75 ve turizm gelirinde %70423,80 oranında artış yaşanmıştır. Bu veriler yıllar itibariyle turizmin ciddi oranda gelişme kaydettiğini açıkça göstermektedir.

Sadece turist sayısı ve turizm gelirlerinde değil GSYH, istihdam, dış ticaret açıklarının kapatılması noktasında da yıllar itibariyle gelişmeler yaşanmıştır. Ülkelerin turizm gelirleri arttıkça, turizmin GSYH içerisindeki payı da oransal olarak artmıştır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC) verileri incelendiğinde, 2020 yılında pandeminin etkisi ile seyahat ve turizm sektörü 4,9 trilyon dolarlık bir kayıp yaşamıştır. 2019 yılında turizmin GSYH'ye olan etkisi 9,2 trilyon dolar olarak gerçekleşirken, 2020 yılında turizm sektörünün GSYH'ye katkısı 4,7 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde istihdam verileri de incelendiğinde, 2019 yılında dünya genelinde turizmde istihdam edenlerin sayısı 334 milyon kişi iken, 2020 yılında bu sayı 272 milyon kişiye gerilemiştir. Dolayısıyla sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere, turizm sektörünün dünya ekonomisi üzerinde büyük bir paya sahip olduğu ortadadır. Yaşanan krizler turizm sektörünü olumsuz etkilediğinde, gelir, istihdam ve döviz kayıplarının ülke ekonomilerini ciddi yönde etkileyeceği söylenebilir.

İster gelişmiş ister gelişmekte olan ülkeler olsun herkes tarafından kabul edilen bir gerçek vardır ki turizm sektörü ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarında pozitif yönlü bir etkiye sahiptir. Sayısal veriler ile ilgili turizmin ekonomik etkilerine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde yapılan çalışmalar (Bilgiçli ve Altınkaynak, 2016; Çımat ve

Bahar, 2003; Sevim, Güven ve Eryiğit, 2015; Ünlüönen ve Tayfun, 2009) daha çok turizmin Türkiye ekonomisindeki yerini değerlendirmektedir. Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarını istatistiksel verilerle değerlendiren çalışma sayısı oldukça sınırlıdır (bkz. (Bahar, 2008; Oskay, 2012). Bu çalışmalardan biri Muğla turizmi, diğeri ise Mersin turizmini ekonomik açıdan sayısal verilerle değerlendirmiştir. Çalışmanın verileri ise Muğla turizmini ele alan çalışmada 1980-2001 yıllarını, Mersin turizmini ele alan çalışmada ise 2005-2011 yıllarını kapsamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, 2012-2022 istatistik yıllıklarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Çalışmanın amacı, turist sayısı bakımından Dünya sıralamasında ilk on ülke içerisinde yer alan Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri olan Muğla'nın güncel veriler ile Türkiye ekonomisindeki yerini ortaya koymaktır. Çıkan analiz sonuçları doğrultusunda Muğla turizminin mevcut durumu dikkate alınarak önerilerde bulunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Türkiye Ekonomisinde Turizmin Yeri

Özellikle 1980 yılından sonra Türkiye'de büyük bir gelişme kaydeden turizm sektörü, Türkiye'nin ekonomik sıkıntılar yaşadığı dönemlerde büyük bir döviz girdisi sağlayarak dış açıkların giderilmesinde, işsizliğin azaltılmasında, ödemeler bilançosunun iyileştirilmesinde önemli bir paya sahip olmuştur (Çımat ve Bahar, 2003:1). Özellikle 1982 yılında yürürlüğe konulan Turizmi Teşvik Kanunu'nun bu gelişimde katkısı büyüktür (Turizm Bakanlığı, 2002).

1980 yılında 1 milyon 288 olan ziyaretçi sayısı 2022 yılına gelindiğinde %3.990 artışla 51 milyon 387 bin 513'e yükselmiştir. Turizm gelirleri de aynı şekilde 1980 yıllarında 326 milyon olarak gerçekleşmiş, 2022 yılında %14.110 artışla 46 milyar 477 milyon 871 bin dolara yükselmiştir. 2012 yılından itibaren Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, turizm geliri, ortalama harcama, çıkış yapan ziyaretçi sayısı ve turizm giderlerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır. Ziyaretçilerin 2012 yılından 2022 yılına kadar on yıllık dönemde ortalama harcama tutarları 797,5 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Özellikle 2014 yılından itibaren ziyaretçilerin ortalama harcama tutarlarındaki düşüş, pandemi döneminden itibaren tekrar artmaya başlamıştır.

Tablo 1: Yıllara Göre Turizm Geliri, Gideri ve Ortalama Harcama

Yıllar	Gelen Ziyaretçi Sayısı	Çıkan Ziyaretçi Sayısı	Turizm Geliri	Ortalama Harcama	Turizm Gideri
			(1000 \$)	(\$)	(1000 \$)
2012	37.715.225	36.463.921	29.689.249	814	4.593.389
2013	39.860.771	39.226.226	33.073.502	843	5.253.565
2014	41.627.246	41.415.070	35.137.949	848	5.470.481
2015	41.114.069	41.617.530	32.492.212	781	5.698.423
2016	30.906.680	31.365.330	22.839.468	728	5.049.793
2017	37.969.824	38.620.346	27.044.542	700	5.137.244
2018	46.112.592	45.628.673	30.545.924	669	4.896.310
2019	51.747.199	51.860.042	38.930.474	751	4.403.670
2020	15.971.201	15.826.266	14.817.273	936	1.104.545
2021	30.038.961	29.357.463	30.173.587	1 028	1.851.922
2022	51.387.513	51.369.026	46.477.871	905	4.276.533

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023).

Turist sayılarında ve turizm gelirlerindeki artış hiç kuşkusuz istihdam oranlarına da yansımaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) verilerine göre, 2021 yılında konaklama sektöründe çalışanların sayısı 267.742; havayolu taşımacılığında çalışanların sayısı 28.792; yiyecek içecek hizmetlerinde çalışanların sayısı 743.975; spor, eğlence ve dinlence faaliyetlerinde çalışanların sayısı 51.965; seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetlerde çalışanların sayısı ise 49.597 olarak gerçekleşmiştir. Böylelikle turizm sektöründe çalışan toplam sigortalı sayısı en son yayınlanan 2021 verilerine göre 1 milyon 142 bin kişiye yükselmiştir. Turizm sektörünün yarattığı doğrudan istihdamın yanında dolaylı istihdam da dikkate alındığında bu verilerin üzerinde istihdam yarattığı söylenebilmektedir.

Türkiye’de turizmin ekonomik değerini ortaya koyarken üzerinde durulması gereken bir diğer konu turizm gelirlerinin GSYH ve İhracat gelirlerine olan oranlarıdır. Türkiye’de turizm sektörüne ilişkin temel ekonomik büyüklükler Tablo 2’de yer almaktadır. Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere, Türkiye’nin 1980 yılında GSYH içerisindeki payı %0,6’dan 2021 yılına gelindiğinde 5,1’e yükselmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, turizm gelirlerinin GSYH içerisindeki payı yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemektedir. Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine olan oranı ise 1980 yılında 6,8 iken, 2022 yılına gelindiğinde 18,2’ye yükselmiştir. En yüksek değer ise %33,4 oranla 2001 yılında gerçekleşmiştir. Sonuç olarak her şeye rağmen yıllar itibariyle turizm gelirlerinin hem

ihracat gelirleri içerisindeki oranı hem de GSYH içerisindeki oranı dalgalı bir seyir izlese de turizm ekonomisinin ülke ekonomisi için önemli bir gelir etkisi meydana getirdiği ortadadır.

Tablo 2: Türkiye’de Turizm Sektörüne İlişkin Temel Ekonomik Büyüklükler (1980-2022)

Yıllar	GSYH (I) (Milyar \$)	Turizm Geliri (II) (Milyon\$)	İhracat Geliri (III) (Milyon \$)	Turizm Gelirlerinin GSYH içindeki oranı	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri içindeki oranı
1980	68,79	326,7	2.910,1	0,6	6,8
1985	67,23	1.482,0	7.958,0	2,8	11,2
1990	150,68	3.225,0	12.959,3	2,1	24,9
1995	169,49	4.957,0	21.637,0	2,9	22,9
2000	274,30	7.636,0	31.334,2	3,8	27,5
2001	201,75	10.450,7	36.059,1	6,0	33,4
2005	506,31	20.322,1	73.476,4	5,1	27,7
2008	770,46	25.415,1	132.027,2	2,9	19,2
2010	776,99	24.931,0	102.142,6	3,2	21,9
2011	838,76	28.115,7	113.883,2	3,4	20,8
2012	880,56	29.351,4	134.906,9	3,7	19,2
2013	957,78	33.073,5	152.478,5	4	20,5
2014	938,95	35.137,9	161.480,9	4,3	21,1
2015	864,32	32.492,2	166.504,8	3,7	21,5
2016	869,69	22.839,4	150.982,1	2,6	15,3
2017	859,0	27.044,5	149.246,9	3,1	16,4
2018	778,47	30.545,9	164.494,6	3,8	17,2
2019	761,0	38.930,4	177.168,7	5,1	21,5
2020	719,95	14.817,2	180.832,7	2	8,7
2021	819,03	30.173,5	169.637,7	3,7	13,4
2022	905,99	46.284,9	225.214,4	5,1	18,2

Kaynak: <https://data.worldbank.org>; www.tcmb.gov.tr; <https://tursab.org.tr> adreslerinden yararlanılarak yazar tarafından düzenlenmiştir.

Turizm sektörlerinin temel unsurlarından olan konaklama işletmeleri, konaklayan ziyaretçinin aldığı hizmetin ödediği fiyata değdiğini düşünmesinde, misafir memnuniyetinde ve misafir istek ve ihtiyaçlarının en üst düzeyde tatmin edilmesinde önemli bir unsurdur (Öztekin ve İlhan, 1994:12). Türkiye sahip olduğu konaklama işletmelerinin sayısı, niteliği ve sınıflandırılması bakımından rakip ülkelerle rekabet edebilecek düzeydedir. Hatta Türkiye konaklama tesisleri bakımından birçok ülkeye göre daha üst düzey imkanlar sunmaktadır. Tablo 3’te Türkiye’de konaklama tesisi sayısı bakımından ilk beş il yer almaktadır. Türkiye’de 2023 verilerine göre 4.991 işletme

belgeli ve 711 yatırım belgeli olmak üzere toplam 5.702 tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin 954 tanesi Antalya’da yer almaktadır. İstanbul’da yer alan tesis sayısı 892, Muğla’da yer alan tesis sayısı 496, İzmir’de yer alan tesis sayısı 344 ve Ankara’da yer alan tesis sayısı ise toplam 211’dir. Türkiye’deki toplam konaklama tesislerinin %19’u Antalya’da; %17’si İstanbul’da ve yaklaşık %10’u Muğla’da yer almaktadır. Dolayısıyla bu üç şehir Türkiye’deki toplam yatırım ve işletme belgeli tesislerin %46’sını oluşturmaktadır.

Tablo 3: Türkiye’de Konaklama Tesisi Bakımından İlk Beş İl (2023)

	İşletme Belgeli Konaklama Tesisi			Yatırım Belgeli Konaklama Tesisi		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Antalya	870	228.832	492.335	84	15.897	36.476
İstanbul	790	70.976	143.390	102	9.719	19.517
Muğla	432	51.905	110.697	64	9.515	22.155
İzmir	282	20.902	43.032	62	5.375	12.081
Ankara	193	15.436	30.944	18	1.812	3.653
TÜRKİYE	4.991	525.847	1.102.066	711	75.675	169.040

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.2. Turizm Yönüyle Muğla İli

İlkçağlardan Türk hakimiyetine kadar Karya Bölgesi ve Türk hakimiyetinden sonra da Menteşe Bölgesi olarak bilinen eski kaynaklarda Mobella, Mobolla, Mobelleus, Movola gibi isimlerle anılan Muğla ili, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır (Akça ve Akça, 2021:1).

Türkiye’nin güneybatısında yer alan Muğla’nın hem Ege hem Akdeniz’e kıyısı bulunmaktadır. Türkiye’nin en uzun sahil şeridine sahip (1484 km) olan Muğla, ulusal ve uluslararası turizmde önemli bir rol oynamaktadır (Etçi, 2021:242). Muğla ili, Dalaman ve Milas-Bodrum’da yer alan iki uluslararası havalimanına sahiptir. Yat limanlarının varlığı ve yat turizmi potansiyelinin olması Muğla’nın turizm açısından güçlü yönlerinden biridir (Vatansever Deviren ve Taşçı, 2021:300). Karayolu ulaşımı da oldukça elverişlidir ve kara, hava, deniz yolu ile yurtiçi ya da yurtdışı kolaylıkla ulaşım sağlanabilmektedir (Bahar ve Şayka, 2021:78).

Şekil 1: Muğla İl Haritası

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023

Muğla ili 13338,00 km² yüzölçümüne sahiptir. Bodrum, Dalaman, Datça, Fethiye, Kavaklıdere, Köyceğiz, Marmaris, Menteşe, Milas, Ortaca, Seydikemer, Ula, Yatağan olmak üzere on üç ilçeye sahiptir (bkz. Şekil 1). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne göre, 2022 yılında Türkiye'nin nüfusu 85 milyon 279 bin 553 kişi, Muğla'nın nüfusu ise 1 milyon 48 bin 185 kişi olmuştur. Muğla'nın Türkiye'nin toplam nüfusundaki payı, %1,23 olarak gerçekleşmiştir. Yıllık nüfus artış ise 2021-2022 yılları arasında %26,1 olarak gerçekleşmiştir ve nüfus artış hızında en yüksek orana sahip il Muğla olmuştur (TUİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2023).

İklim koşulları bakımından Muğla ilinde Akdeniz ikliminin hâkim olduğu, sıcak ve ılıman bir iklime sahip olduğu görülmektedir. Muğla ilinin yıllık ortalama sıcaklığı 14,1 °C olup, diğer ilçelerde bu oran farklılık göstermektedir. En fazla yağış Ocak ayında, en az yağış ise Temmuz ayında görülmektedir. Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında sıcaklık 20 °C'nin üzerinde seyretmektedir (İklim Muğla, 2023).

Muğla oldukça zengin turistik arz kaynaklarına sahip bir ildir. Turizm arzı aslında destinasyonda yer alan sosyo kültürel varlıklar, bölgenin coğrafi konumu, doğal şartlar, turistik bölgedeki çeşitli değerler, ulaştırma, konaklama, alt yapı gibi turizm ile ilişkilendirilen tüm olanakları içerir (Ünlüöner, Tayfun ve Kılıçlar, 2015). Coğrafi konum, iklim koşulları, doğal varlıkları Muğla ilini turizm açısından ulusal ve uluslararası alanda oldukça önemli ve rekabet edebilir bir destinasyon haline getirmektedir (Bahar, 2008).

Muğla merkezde yer alan Muğla Kültür Evi, Yağcılar Hanı, Saburhane Meydanı, Muğla

Evleri ve Bacası, Tarihi Arasta Çarşısı, Kurşunlu Cami, Şeyh Cami, Saatli Kule görülecek önemli tarihi ve kültürel eserlerdendir. Bodrum Antik Tiyatrosu, Myndos Antik Kenti, Kadı Kalesi Kilisesi, Bodrum Kalesi, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Mausoleion Anıt Müzesi, Stratonikeia Örenyeri, Herakleia Örenyeri, Kaunos Kaya Mezarları, Knidos Antik Kenti, Tlos Antik Kenti, Hekatomnos Anıt Mezarı, UNESCO Miras Listesi'nde yer alan Xanthos-Letoon Antik Kentleri, Sedir Adası, Idyma, Aminthas Kaya Mezarı, Kayaköy ve İztuzu Sahili çevre ilçelerde yer alan görülmeye değer turizm arz kaynaklarındandır (Go Türkiye, 2023a).

Muğla ili sadece sahip olduğu kültürel ve doğal varlıklarla değil turizm aktiviteleri ile de ön plana çıkmaktadır. Bölgede safariden, yamaç paraşütüne, kiteboard'dan (uçurtma sörfü) raftinge birçok alternatif yer almaktadır. Özellikle son yıllarda, ekstrem sporlar içerisinde yer alan kite sörf, birçok kişinin ilgisini çekmeye başlamıştır. Gökova Körfezi'nde bulunan Akyaka, Türkiye'nin öne çıkan kite sörf noktalarından biridir ve yerli, yabancı birçok ziyaretçinin ilgisini çekmektedir (Akçay vd., 2022). Akyaka'nın sahip olduğu 3 kilometrelik sıg ve kumluk sahili, yılın altı ayı denizden sahile doğru esen sabit rüzgârıyla bu sporu yapan kişilere dünya standartlarında koşullar sunmaktadır. Ayrıca trekking, dalış, kano ve sörf bölgede yapılan diğer aktiviteler arasında yer almaktadır (Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023a).

Ege mutfağının hâkim olduğu Muğla, gastronomi turizmi için önemli bir potansiyele sahiptir (Kargiglioğlu ve Temur, 2022). Sündürme, Çöketme Kebabı, Bodrum Mantısı, Milas Köftesi, Döş Dolması, Ekşili Balık, Oğlak Yahni, Muğla Halkası, Ahtapot Yahni, Karaville Yahni, Kefal Dolması, Kabak Çiçeği Dolması, Taratorlu Börülce, Taze Fasulye Ekşilemesi, Kaya Koruğu, Kuzu Göbeği Kavurması ve Otlu Tepsi Böreği bilinen yöreye özgü lezzetlerdendir (Go Türkiye, 2023b). Şehrin markalaşmasında önemli olan coğrafi işaretli ürünler noktasında Muğla özellikle son yıllarda ürün sayısını arttırmıştır. Coğrafi işaretli ürünler, bulunduğu bölgenin ekonomisine birçok fayda sağlamaktadır (Fırat ve Akdemir, 2021:373). Muğla'da yer alan coğrafi işaretli ürünler Bodrum Mandarini, Fethiye Kayaköy Halısı, Fethiye Kaya İnciri, Fethiye Tahini, Kavaklıdere Cevizi, Köyceğiz Portakalı, Marmaris Yer Fıstığı, Marmaris Çam Balı, Milas Ekşili Köfte, Milas El Halısı, Milas Kanlı Kavurması, Milas Tepsi Böreği, Milas Vekilharcı, Milas Yağlı Zeytin, Milas Zeytinyağı, Milas Zeytinyağı Sabunu, Milas Çaykaması, Milas Çekişke Zeytini, Muğla Beyaz Mermeri, Muğla Göce Tarhanası, Muğla Köftesi, Muğla Saraylısı,

Muğla Çam Balı, Seydiler Kilimi, Yeşilüzümlü Dastarı olmak üzere 25 tanedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023).

3. Yöntem

Nitel araştırma deseni benimsenen bu çalışmada veri toplama tekniklerinden olan ikincil verilerden yararlanılmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye İstatistik Kurumu'nun açıkladığı ikincil veriler ışığında, Türkiye ekonomisinde Muğla turizminin yeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Değerlendirme periyodu olarak 2012– 2022 yılları arasındaki on yıllık dönem seçilmiş ve bu döneme ait ilgili veriler çalışmada kullanılmıştır. Ziyaretçi sayısı, turizm geliri, hudut kapılarından giriş yapan ilk beş ülke, turizm işletme belgeli ve yatırım belgeli tesis sayısı, turizm işletme belgeli yat limanları ve rıhtım iskeleler sayısı gibi değişkenlere ait veriler kullanılmıştır.

4. Bulgular

Muğla, sahip olduğu arz kaynakları ile hem Türkiye'nin hem de dünyanın önemli turizm merkezlerinden biridir (Dalan ve Arıkan Saltık, 2021). Gelen turist sayısı, ortalama harcama, yatak kapasitesi, tesis sayısı, turizm gelirleri, yat limanları gibi unsurların sayısal verilerle paylaşılmasının yanı sıra makroekonomik göstergeler ile Muğla'nın sahip olduğu potansiyeli incelemek, bu önemini verilere dayalı olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 4: Muğla Hudut Kapılarından Giriş Yapan Ziyaretçilerin Yıllara Göre Dağılımı (2012-2022)

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı	Artış	Türkiye Toplamı	Türkiye İçerisindeki Oranı
2012	3.132.475	%-1,9	31.782.832	%9,85
2013	3.222.315	%2,9	34.910.098	%9,23
2014	3.302.688	%2,5	36.837.900	%8,96
2015	3.081.467	%-6,7	36.244.632	%8,50
2016	1.822.777	%-40,8	25.352.213	%7,18
2017	2.089.503	%14,6	32.410.034	%6,44
2018	2.805.115	%34,2	39.488.401	%7,10
2019	3.266.650	%16,5	45.058.286	%7,24
2020	695.314	%-78,7	12.734.213	%5,4
2021	1.083.589	%56	24.712.266	%4,38
2022	2.977.103	%175	44.564.395	%6,68

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

On yıllık dönem temel alınarak 2012 yılı ile 2022 yılları arasında Muğla hudut kapılarından giriş yapan yabancı ziyaretçi sayısı Tablo 4'de yer almaktadır. Gelen ziyaretçileri sayıları bakımından düzenli bir artışın olmamasının sebebi aslında turizm

talebini etkileyen çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. 2020 yılında tüm Dünya'yı etkisi altına alan bir virüs sonucu turist sayılarında ve turizm gelirlerinde uluslararası düzeyde azalmalar yaşanmıştır. Bu etki Muğla'ya gelen turist sayılarına da yansımaktadır. 2020 yılında bir önceki yıla oranla %78,7'lik düşüşün sebebi küresel düzeyde yaşanan sağlık krizidir. Benzer şekilde 2016 yılında da bir önceki yıla göre %40,8'lik düşüş küresel bir olaydan değil politik faktörlerden kaynaklanan bir talep düşmesidir. 2015 yılının Kasım ayında Rus jetinin düşürülmesi Rusya Türkiye arasında politik bir krize neden olmuş ve Türkiye'nin önemli pazarlarından bir olan Rus pazarında ciddi azalmalar yaşanmıştır. Pandemi sonrası Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayıları 2021 ve 2022 yıllarında artış gösterse de henüz 2019 yılındaki ziyaretçi sayısına ulaşılmamıştır. Ancak 2023 yılında Ocak-Temmuz ayları arasında ziyaretçi sayısı 1.779.356 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıl Ocak-Temmuz arasında gerçekleşen ziyaretçi sayısının 1.501.043 kişi olduğu dikkate alındığında 2023 yılında 2019 yılı ziyaretçi sayısına ulaşması beklenebilir.

On yıllık dönemde (2012-2022) Türkiye'ye gelen ziyaretçilerin yaklaşık %7,36'sı, Muğla'ya hudut kapılarından giriş yapmıştır. Hudut kapılarından giriş yapan ziyaretçi sayısı bakımından Muğla, Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022) verilerine göre İstanbul (16.018.726 kişi), Antalya (12.818.472 kişi) ve Edirne (4.636.437 kişi)'den sonra 4. sırada yer almaktadır.

Tablo 5: Muğla İli Turizm Geliri ve Türkiye İçerisindeki Payı (2012-2022)*

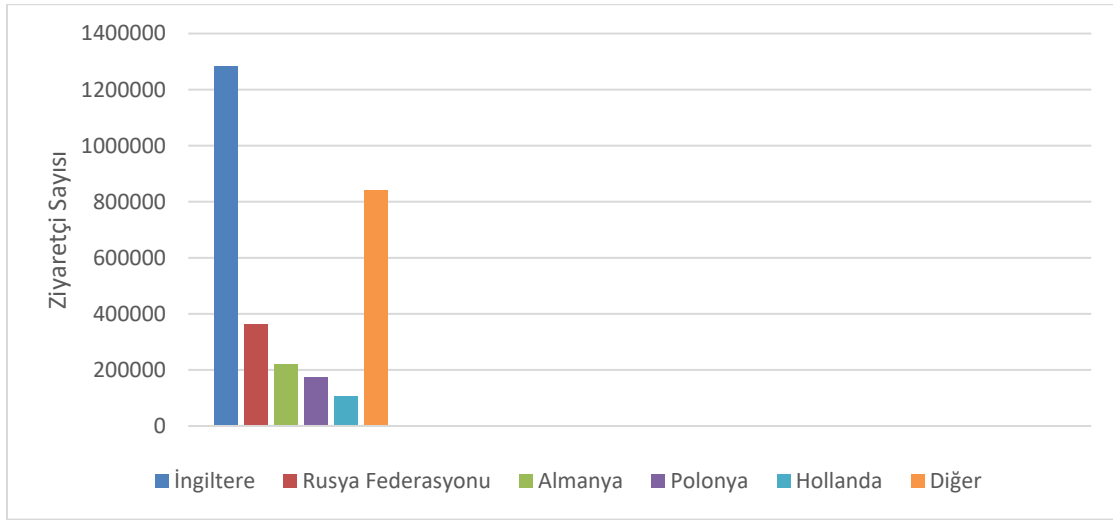
Yıllar	Muğla Turizm Geliri (1000 \$)	Türkiye Turizm Geliri (1000 \$)	Türkiye içerisindeki payı
2012	2.549.835	29.689.249	%8,5
2013	2.716.412	33.073.502	%8,21
2014	2.800.679	35.137.949	%7,97
2015	2.406.626	32.492.212	%7,4
2016	1.326.982	22.839.468	%5,81
2017	1.462.652	27.044.542	%5,40
2018	1.876.622	30.545.924	%6,14
2019	2.453.254	38.930.474	%6,30
2020	650.814	14.817.273	%4,39
2021	1.113.929	30.173.587	%3,69
2022	2.694.278	46.477.871	%5,79

*Muğla ili turizm gelirleri kişi başına düşen ortalama turizm harcaması ve ziyaretçi sayısı çarpılarak hesaplanmıştır.

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Dünya Turizm Örgütü tarafından kabul edilen tanıma göre turizm geliri; “bir ülkeye gelen

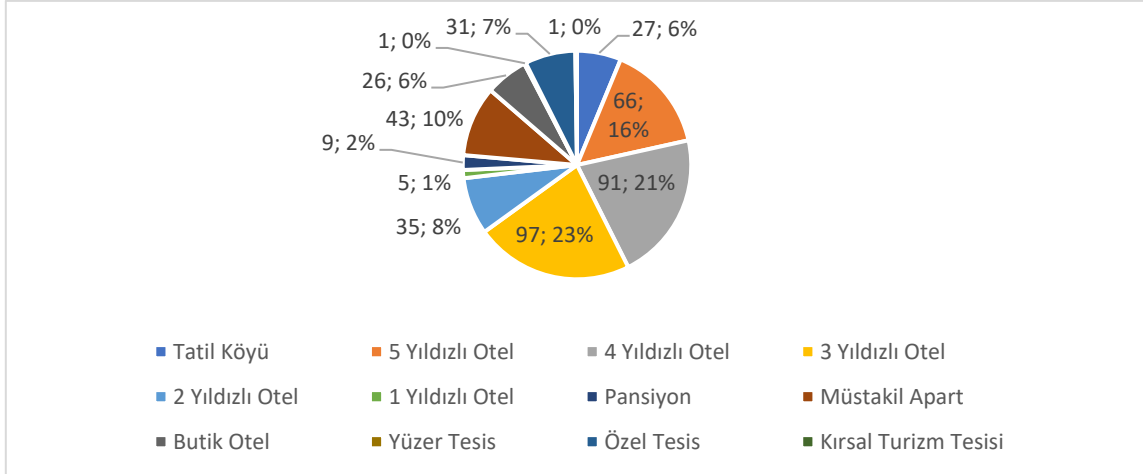
ziyaretçilerin yabancı döviz kaynakları ile tüketim harcamaları olarak mal ve hizmetlere yaptıkları ödemelerden elde edilen gelirlerdir” (Ünlüönen, Tayfun ve Kılıçlar, 2015:210). Bu bağlamda Muğla’ya gelen ziyaretçilerin yapmış oldukları harcamalar Tablo 5’de yer almaktadır. Turizm gelirlerini burada belirleyen ziyaretçi sayısının dışında ortalama kişi başına düşen harcamalardır. Muğla ili 2012-2022 yılları arasında turizmden ortalama 1 milyon 903 bin 567 dolar turizm geliri elde etmiştir. Ziyaretçilerin yapmış olduğu ortalama harcamalar dikkate alınarak yapılan hesaplamalar sonucunda turizm gelirlerinin en az %6,633’ünü Muğla oluşturmaktadır denilebilir. Ziyaretçi sayıları bakımından 2019 yılı verilerine ulaşılamasa da turizm gelirleri açısından ulaşıldığı Tablo 5’te görülmektedir. Bunun nedeni de özellikle pandemi sonrasında kişi başı ortalama turizm harcamalarında gözlenen artıştır.

Şekil 2: Muğla İli Hudut Kapılarından Giriş Yapan İlk Beş Ülke (2022)

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

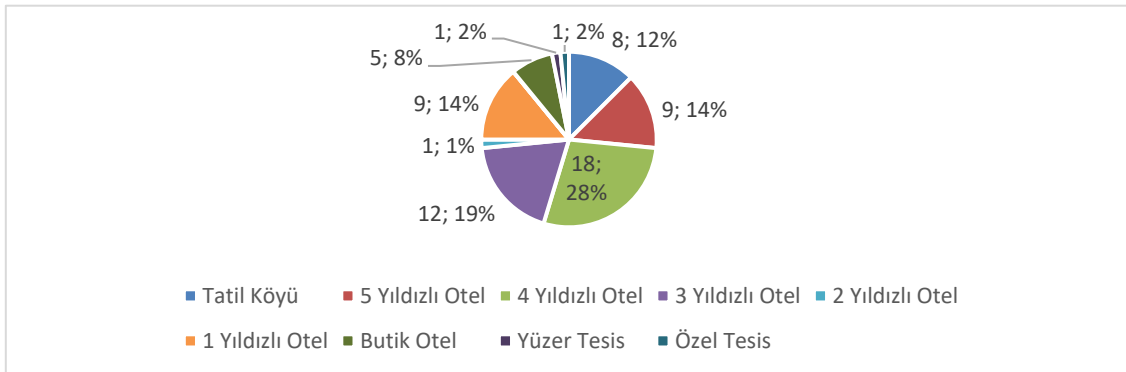
Şekil 2, Muğla iline hudut kapılarından giriş yapan ilk beş ülkeyi göstermektedir. 2020 yılında Muğla’ya giriş yapan ziyaretçilerin %43’ü İngiltere vatandaşıdır ve bu oran neredeyse gelen ziyaretçilerin toplamının yarısına yakındır. İngiltere’yi %12 ile Rusya, %7 ile Almanya, %4 Polonya ve %4 ile Hollanda takip etmektedir.

Şekil 3: Turizm İşletme Belgeli Tesis Sayısı (2022)

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Muğla ili, Antalya ve İstanbul'da sonra en fazla yatak, oda ve tesis sayısına sahip üçüncü il konumundadır (bkz. Tablo 3). Şekil 3 ve 4'te, 2022 yılı Muğla'da yer alan turizm işletme belgeli ve yatırım belgeli tesis sayıları işletme türüne göre yer almaktadır. Muğla'da 2022 yılı itibariyle 432 turizm işletme belgeli tesis ve 64 turizm yatırım belgeli tesis olmak üzere toplam 496 konaklama tesisi bulunmaktadır. En fazla dört yıldızlı ve 3 yıldızlı tesisin bulunduğu Muğla'da 75 tane 5 yıldızlı otel ve 35 tane tatil köyü bulunmaktadır. Pansiyon, apart, butik otel, özel tesis gibi alternatiflerin de mevcut olduğu Muğla, çevreye duyarlı konaklama tesislerinde de ilk üç içerisinde bulunmaktadır. Muğla'da işletme belgeli kırsal turizm tesisi, müstakil apart ve pansiyon olmasına karşılık, yatırım belgeli bu üç tür Muğla'da yer almaktadır (bkz. Şekil 4). Şekil 3 ve Şekil 4 incelendiğinde, Muğla'da en fazla turizm işletme belgeli 3 yıldızlı otel (%23) ve turizm yatırım belgeli olarak da en fazla %28 oranla 4 yıldızlı otel bulunmaktadır.

Şekil 4: Turizm Yatırım Belgeli İşletme Sayısı (2022)

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak yazar

tarafından oluşturulmuştur.

Çevreye duyarlı konaklama tesisi istatistiklerinde Muğla, Antalya ve İstanbul'dan sonra 44 tesis sayısı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de çevreye duyarlı tesis sayısı toplam 438'dir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Çevreye duyarlı konaklama tesislerinin yaklaşık %10'u Muğla'da yer almaktadır. Sürdürülebilir turizmin öneminin vurgulandığı ve ziyaretçilerin sürdürülebilir turizme yönelik ürünlere daha fazla ödeme yapmaya razı olacakları (Bahar ve Çelik İlal, 2019; Weber, 2019; Blancas ve Lozano-Oyola, 2022) yapılan çalışmalarla ortaya konduğu son yıllarda çevreye duyarlı otel sayısının yüksek olması o bölge için rekabet avantajı sağlayabilecektir.

Tablo 6: Muğla'da Yer Alan Turizm İşletme Belgeli Yat Limanları ve Rıhtım İskeleler

Tesis Adı	Türü	Bulunduğu İlçe
Marmaris Yat Limanı	Ana Yat Limanı	Marmaris
Club Marina	Rıhtım ve İskele	Fethiye
Kumlubükü Yat Clup	Yat Yanaşma Yeri	Marmaris
Turgutreis Yat Limanı	Ana Yat Limanı	Bodrum
Ece Marina	Yat Yanaşma Yeri	Fethiye
Milta Bodrum Yat Limanı	3 Çıpalı Yat Limanı	Bodrum
My Marina	Yat Yanaşma Yeri	Marmaris
D-Marin Port Göcek Marina	3 Çıpalı Yat Limanı	Fethiye
Marintürk Göcek Village Port	Rıhtım ve İskele Göcek	Göcek-Fethiye
Port lasos	Rıhtım ve İskele	Milas
Skopea Marina	Rıhtım ve İskele	Fethiye
Yalıkavak Marina	5 Çıpalı Yat Limanı	Bodrum
Güllük Yat Marin	Rıhtım ve İskele	Milas
Gökova Ören Marina	3 Çıpalı Yat Limanı	Milas
Marmaris Adaköy Marina	Rıhtım ve İskele	Marmaris

Kaynak: Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6, turizm işletme belgeli yat limanları ve rıhtım iskelelerinin sayısını göstermektedir. Türkiye'de toplamda 2023 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 28 turizm işletme belgeli yat limanı ve rıhtım iskelesi bulunmaktadır. Bunlardan yarısından fazlası (n=15) Muğla'da yer almaktadır. Bununla birlikte Turizm İşletme Belgeli yat çekek yerlerinin tamamı da Muğla'da yer almaktadır. Polat, Bitiktaş ve Açık (2022) yapmış oldukları çalışmada yat ve kurvaziyer turizminin ekonomik etkisinin oldukça önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Yayımlanan net sayısal veriler olmadığı için istatistiksel analizlerle yürüttükleri çalışmada kurvaziyer turizminden yıllık ortalama 635 milyon \$, yat turizminden ise yıllık ortalama 148 milyon \$ gelir elde edildiğini ortaya koymuşlardır. Mavi yolculuğu ile ön plana çıkan Muğla, sahip olduğu nitelikli yat

limanları sayesinde de ön plana çıkmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu çalışmanın amacı, Muğla ilinin mevcut turizm potansiyelinin belirlenmesi ve güncel dönemde Türkiye turizm ekonomisi açısından sahip olduğu önemi ortaya koymaktır. Bu bağlamda, Muğla iline gelen ziyaretçi sayısı, elde edilen turizm geliri, tesis, oda ve yatak kapasitesi, işletme ve yatırım belgeli tesis türleri, yat limanları ve rıhtım iskeleler gibi istatistikler kullanılarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Muğla iklim yapısı, sahip olduğu kıyı şeridi, Mavi bayraklı plajları, çevreye duyarlı tesisleri, 5 yıldızlı otelden butik otele kadar farklı tesis türleri, kültürel ve sosyal değerleri, coğrafi işaretli ürünleri ile turizm arzı açısından önemli potansiyele sahip bir ildir.

İkincil verilere dayandırılarak yapılan bu çalışmada 2012-2022 yılları arasında on yıllık süreçte Türkiye'deki toplam ziyaretçinin %7,36'sı Muğla'ya geldiği belirlenmiştir. En son açıklanan turizm verilerine göre (2022), Muğla en fazla turist çeken dördüncü il konumundadır. Bahar (2008) tarafından yapılan çalışmada Muğla'nın en fazla turist çeken üçüncü il konumunda olduğu ifade edilmiştir. Yıllar itibariyle yapılan çalışmalarda da ortaya konulduğu üzere, Muğla en fazla ziyaretçi çeken iller sıralamasında ilk beşte yer almaktadır. Bununla birlikte turizm gelirleri açısından da on yıllık süreçte Türkiye'deki turizm gelirlerinin %6,33'ünü Muğla'ya gelen ziyaretçiler oluşturmaktadır. Bu noktada önümüzdeki yıllarda turist sayısındaki artıştan ziyade turizm gelirlerini artırma ve bölgeye daha fazla turist çekme noktasında çalışmaların yapılması yerinde olacaktır. Bilgiçli ve Altınakaynak (2016)'da yapmış oldukları çalışmada, Türkiye'nin dünya turizm pazarından daha fazla pay almanın turizm gelirlerini arttırmak yoluyla gerçekleşeceğini vurgulamışlardır. Dolayısıyla Muğla'nın sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerler dikkate alındığında turizmden elde ettiği gelirin olması gereken yerde bulunmadığı söylenebilir.

Muğla iline gelen ziyaretçilerin yaklaşık %43'ü İngiltere vatandaşıdır. Türkiye'nin 2015 yılında Rusya ile ilgili yaşadığı uçak krizi turizmde ciddi talep azalmalarına neden olmuş ve turist sayılarında 2016 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %40,8'lik düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla tek bir pazara bağlı kalmak yaşanacak herhangi bir olumsuzlukta ciddi talep düşüşlerine neden olabilecektir. Bu noktada pazar payını çeşitlendirerek, daha fazla döviz getirecek ve daha fazla harcama yapacak yeni hedef pazarlara yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Aynı zamanda Muğla turizminin sadece kıyı turizmüne yönelik

değil, farklı alternatiflere yönelik de geliştirilmesi son derece önemlidir. Özellikle turizm sektöründe kıyı bölgelerde görülen ve ekonomide Hollanda Hastalığı olarak bilinen kavram, turizm sektöründe doğal kaynakların aşırı tüketimi ve kaynaklara verilen zarar şeklinde görülmektedir (Komşu ve Eban, 2019). Dolayısıyla planlı ve sürdürülebilir büyümeyi hedef alan turizm modelinin Muğla'da benimsenmesi turizmin olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi noktasında gereklidir.

Muğla ilinin işletme ve yatırım belgeli tesis sayısı açısından da oldukça iyi durumda olduğu ortaya konmuştur. Çevreye duyarlı konaklama tesislerinin de %10'u Muğla'da yer almaktadır. Bu bağlamda tesislerin doluluğu noktasında turizmde sürekli dile getirilen turizmin dört mevsime yayılması Muğla açısından da oldukça önemlidir. Alternatif turizm ile bu bölgede ziyaretçilere farklı turizm türleri sunularak ve bu turizm türlerine yönelik kampanyalar gerçekleştirilerek deniz kum güneş turizmini talep edenlerin dışında farklı turizm türlerini talep eden ziyaretçilere de ulaşılabilir. Bu noktada konaklama tesislerinin alt yapılarını kış turizmine yönelik hazırlamaları için gerekli kamusal destekler de sağlanabilir. Konaklama tesislerinin farklı türlerde yer alması ve otellerin çoğunluğunun 5, 4 ve 3 yıldızlı otellerden oluşması Muğla açısından ucuz ürün imajı yerine kaliteli hizmet üretme noktasında bir markalaşmaya gidilmesi oldukça yerinde olacaktır.

Muğla marina sayısı ve kapasitesi noktasında turizm işletme belgeli yat limanları ve rıhtım iskeleleri noktasında sayı olarak diğer illere göre ön planda olsa da kurvaziyer turizmi Muğla'da daha kapsamlı olarak ele alınmalıdır. Sahil ve liman turizmine ilgi duyan misafirlerin bölgeyi tercih etmesi noktasında önemli pazarlama faaliyetleri geliştirilmelidir.

Sonuç olarak Muğla, Türkiye'nin en önemli destinasyonlarından biridir. Marmaris, Bodrum, Fethiye son zamanlarda Selimiye, Köyceğiz, Datça, Bozburun gibi turizm merkezleri ile dünyada birçok ziyaretçi tarafından da bilinmektedir. Muğla ilinin turizmden aldığı payın arttırılması ve sahip olduğu turistik arz kaynaklarının gelecekte mevcudiyetinin korunması için, sürdürülebilir turizm anlayışını temel alarak bölgesel bir turizm planı oluşturmalıdır.

Kaynakça

Akça, B. & Akça, S. (2021). Muğla'nın Tarihçesi, Bahar, O. ve Avcı, M. (Der.), Muğla Kent Ekonomisi içinde (1-15), Ankara: Detay Yayıncılık.

- Akçay, S., Yüksel, F., Ön, F., & Uzun, B. (2022). Destinasyon Aidiyeti ve Sürdürülebilirlik Ekseninde Kite Sörf Turizmi: Akyaka Spotu. *Journal of International Social Research*, 15(87).
- Bahar, O. & Çelik İlal, N. (2019). An evaluation on sustainable tourism demand: The case of Muğla, Turkey. *Journal of Tourism Theory and Research*, 5 (3), 370-379.
- Bahar, O. & Şayka, H. (2021). Muğla'da Turizm Sektörü. Bahar, O. & Avcı, M. (Der.), *Muğla Kent Ekonomisi içinde (70-87)*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bahar, O. (2008). Muğla Turizminin Türkiye Ekonomisi Açısından Yeri Ve Önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 61-80.
- Bahar, O. (2022). Makroekonomik Göstergelerle Turizmin Önemi, Bahar, O. ve Avcı, M. (Der.), *Turizm Ekonomisinde Son Gelişmeler içinde (1-23)*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bilgiçli, İ., & Altınkaynak, F. (2016). Turizm Endüstrisinin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi; Ekonomi Paradigmasıyla Yaklaşım. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 560-580.
- Blancas, F. J., & Lozano-Oyola, M. (2022). Sustainable tourism evaluation using a composite indicator with different compensatory levels. *Environmental Impact Assessment Review*, 93, 106733.
- Çımat, A.& Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz İBBF Dergisi*, 1- 18.
- Dalan, C. & Arıkan Saltık, I. (2021). Paydaşların Bakış Açısıyla Muğla İli Sağlık Turizmi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 1451- 147.
- Etçi, H. (2021). Muğla'da İşgücü Piyasasının Yapısı. Bahar, O. ve Avcı, M. (Der.), *Muğla Kent Ekonomisi içinde (239-271)*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Fırat, A. & Akdemir, R. (2021). Muğla İlinin Markalaşması ve Markalı Ürünler. Bahar, O. ve Avcı, M. (Der.), *Muğla Kent Ekonomisi içinde (363-379)*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Go Türkiye (2023a). Muğla Gör, <https://mugla.goturkiye.com/tr/gor>. [Erişim Tarihi: 10.06.2023].
- Go Türkiye (2023b). Muğla Tat, <https://mugla.goturkiye.com/tr/tat>. [Erişim Tarihi: 10.06.2023].
- İklim Muğla, (2023). İklim Verileri, <https://tr.climate-data.org/asya/tuerkiye/mugla/mugla-179/>. [Erişim Tarihi: 10.06.2023].
- Kargılioğlu Ş. & Temür E (2022). Muğla Gastronomi Haritası. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (Online)*, 5(3), 1203- 1215.
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). <https://mugla.ktb.gov.tr/Eklenti/102365,isletme-belgeli-tesisler--agustospdf.pdf?0>. [Erişim Tarihi: 12.06.2023].
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). <https://mugla.ktb.gov.tr/Eklenti/99181,yatirim-belgeli-tesisler-mayis-2022pdf.pdf?0>. [Erişim Tarihi: 12.06.2023].

- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). İlk Beş Ülke. <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-310368/ilk-bes-ulke---2022.html> [Erişim Tarihi: 12.06.2023].
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). Mentеше Merkez İlçe, <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-296012/mentese-merkez-ilce.html>. [Erişim Tarihi: 10.06.2023]
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). Turizm Aktiviteleri, <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-271018/turizm-aktiviteleri.html>, [Erişim Tarihi: 10.06.2023].
- Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023a.) Turizm Aktiviteleri. <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-271022/kiteboard-ucurtma-sorfu.html>. [Erişim Tarihi: 10.06.2023].
- Oskay, C. (2012). Mersin turizminin Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 185-202.
- Öztekin, H., & İlhan, İ. (1994). Konaklama Endüstrisi ve Konaklama İşletmelerinin Sınıflandırılması. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(2), 12-15.
- Polat, Ç., Bitiktas, F. & Açık, A. (2022). Türkiye’de Yat ve Kruvaziyer Turizmi Gelirleri: Antalya Örneği. Journal of Maritime Transport and Logistics , 3 (2) , 76-89.
- Samırkaş Komşu, M. & Eban, F. (2019). Hollanda Hastalığı Ve Turizm Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (1), 138-149.
- Sevim, S., Güven, E. A., & Eryiğit, P. (2015). Turizmin Türkiye ekonomisindeki yeri: zaman serileri analizi. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 7(3).
- Sosyal Güvenlik Kurumu SGK (2021). <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4>. Erişim Tarihi: [Erişim Tarihi: 10.05.2023].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Deniz Turizmi Tesisleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/Eklenti/94183,deniz-turizmi-tesisleri-listesipdf.pdf?0>, [Erişim Tarihi: 12.06.2023].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Turizm Gelirleri ve Giderleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201116/turizm-gelirleri-ve-giderleri.html>. [Erişim Tarihi: 10.05.2023].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). Turizm Yatırım ve İşletme (Bakanlık) Belgeli Tesis İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isletme-bakanlik-belgeli-tesis-istatistikleri.html>, [Erişim Tarihi: 12.06.2023].
- TUİK, (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, <https://data.tuik.gov.tr>. [Erişim Tarihi: 10.06.2023].
- Turizm Bakanlığı (2002). Turizmde Altın Dönem. Ankara: Turizm Bakanlığı Yayını.
- Türk Patent ve Marka Kurumu (2023). <https://ci.turkpatent.gov.tr/cografisaretler/liste?il=48&tur=&urunGrubu=&adi=>. [Erişim Tarihi: 12.06.2023].
- Ünlüönen, K. & Tayfun, A (2009). Turizmin Türkiye ekonomisindeki yeri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi 8 (27), 1-17.
- Ünlüönen, K., Tayfun, A. & Kılıçlar, A. (2015). Turizm Ekonomisi, Ankara: Nobel

Yayıncılık.

Weber, F. (2019). Demand for sustainable tourism. Corporate sustainability and responsibility in tourism: A transformative concept, 265-281.

World Tourism Organization (2021). International Tourism Highlights, 2020 Edition, UNWTO, Madrid, DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284422456>.

WTTC (2021). Travel&Tourism Economic Impact, <https://wttc.org/research/economic-impact> [Erişim Tarihi: 10.06.2023].

Etik Kurul İzni

Makalede etik kurul onayı veya yasal/özel izin gerektiren herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Makale tek yazardan oluşmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.